

Др ЈЕЛЕНА ИЛИЋ МАНДИЋ, виши научни сарадник
Историјски институт Београд
Кнез Михаилова 36/II, Београд, Србија
Е-адреса: jelena.ilic@iib.ac.rs

ОСНИВАЊЕ НАСЕЉА НА ПУСТАРИ БАШАИД 1777. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: Насеље Башаид настало је на истоименој пустари досељавањем српске заједнице из Мале Кикинде 1777. У раду је осветљен контекст у коме је одлука о оснивању донета, као и детаљи процеса доношења одлуке – познати захваљујући низу сачуваних докумената који су испитивали разлоге и услове под којима је требало услишити молбу малокикиндске заједнице да се приближи другим насељима Кикиндског дистрикта. Иако је рад конципиран као студија случаја која обилује фактографским подацима, посматрајући га као прилог познавању историје епохе он тежи двојаком циљу. С једне стране доприноси познавању општих услова колонизације и поступка оснивања насеља, који средином друге половине XVIII века у Банату нису били реткост већ учестала појава (*Kolonisten-Dörfer*), а с друге стране, пружа детаљан увид у случај насељавања чији је актер била српска заједница, представљајући нетипично опсежну документацију о томе како су настајала села локалних народности (*National-Dörfer*). Оснивање Башаида је за непосредну последицу имало насељавање бугарске заједнице у напуштени атар Мале Кикинде и подизање села Ловрин, о чему ће такође бити речи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Башаид (*Bashaid*), Мала Кикинда, Ловрин, Темишварски Банат, XVIII век, насељавање

УВОД

Подаци о пресељењу општине Мала Кикинда на пустару Башаид и оснивању истоименог насеља, из неког разлога, остали су непознаница у досадашњој историографији. Чињеница је да тај догађај није расветљен ни у капиталном делу Васе Стајића о Кикиндском дистрикту из 1950. године, иако је оно извор готово свих сазнања која имамо о настанку те административне области 1774. године. У њему се поред чињенице да је „Башаид насељен 1777. становницима Мале Кикинде (потоњег Ловрина)”, наводи још свега

неколико података који одражавају конфузну представу о оснивању тог села.¹ Чини се да је забуна добрим делом настала због тога што су називи „Мала Кикинда – Башаид – Ловрин” у изворима неретко били у паралелној употреби и у одређеним моментима означавали исте топониме.² Унајкраће, Башаид је настао као последица двеју сукцесивних одлука, једне о иселјавању српске заједнице из Мале Кикинде, и друге, о насељавању бугарске заједнице у Малу Кикинду, под обновљеним именом Ловрин. Ти процеси су детаљно описани у документима који су настали у комуникацији вођеној између надлежних установа – у Великој Кикинди (магистрат Кикиндског дистрикта и царско-краљевски комесар при том магистрату), Темишвару (Земаљска администрација и Комисија за уређење провинције) и Бечу (Главна књиговодствена канцеларија Дворске коморе и Чешко-аустријска дворска канцеларија).³

Околности у којима је иницирано и реализовано пресељење становника Мале Кикинде у Башаид стекле су се на самом крају једне историјске епохе у Банату. Та епоха отпочела је 1718. године успостављањем аустријске управе и оснивањем хабзбуршке провинције прозване по њеном седишту – *Темишварски Банат*. Трајала је до окончања управе *Дворске коморе* у тој провинцији 1778/9. године, када су њени поседи већином уступљени приватним власницима и следствено члановима новоуспостављених угарских жупанија, Торонталске, Тамишке и Крашовске.⁴ Процес дезинтеграције коморске власти, међутим, потрајао је неколико деценија, а њени трагови су се очували и током XIX века. Ван жупанијских ингеренција, попут острва, опстали су *коморски* или *крунски дисџирикији*, Кикиндски у Банату и Потиски у Бачкој. Управо су Кикиндском дистрикту основаном 1774. године припадали и насеље Мала Кикинда и пустара Башаид. Након што је српска заједница напустила Малу Кикинду 1777. године њен атар је искључен из Кикиндског дистрикта, а доласком те заједнице на пустару Башаид статус је потоњој промењен у насеље истог дистрикта. Тако се у Кикиндском дистрикту, од његовог оснивања до укидања 1876, увек налазило десет насеља

¹ Васа Стајић, *Великокикиндски дисџирикији 1776–1876*, Матица српска, Нови Сад 1950, 24. Више података од наведених не налазимо ни у историјско-географској синтези: Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века*, САНУ, Београд 1955, 89, нити у монографији: Миливој Рајков, *Историја трага Кикинде (до 1918. године)*, Историјски архив Кикинда, Кикинда 1968, 26.

² По фактографском приступу једној социо-економској теми из исте епохе, иако у вези с другим местом Кикиндског дистрикта и без икаквих додирних тачака, наш рад личи само на детаљни чланак посвећен буну у Врањевој исте, 1777. године: Миливој Рајков, „Буна у Врањевој 1777”, *Зборник за историју* (Матица српска) 3 (1971), 93–103.

³ У питању су установе које су у документима именоване као: *Grosskikindaer Magistrat*; *Kaiserliche- königliche Interims Commisarius*; *Bannater Landesadministration*; *Landes Einrichtungen Hof Commission*; *Kaiserliche-Königliche Cameral Haupt Buchhalterey*; *Böhmische und Österreichische Hof-Kanzley*.

⁴ Најпотпуније монографије о привредном и друштвеном развоју те провинције у коморској епохи XVIII века: Sonja Jordan, *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, Oldenbourg, München 1967; Benjamin Landais, *Nations, privilèges et ethnicité. Le Banat Habsbourgeois, un laboratoire politique aux confins de l'Europe éclairée*, Association Presses Universitaires de Strasbourg 2023.

која су успевала да очувају административни статус и у већој или мањој мери политичку аутономију у односу на институције Торонталске жупаније и њено седиште у Великом Бечкерекy.⁵

Премештање становништва из Мале Кикинде ка Башаиду одвијало се, према томе, у оквиру *привилејованој коморској* Кикиндског дистрикта у првим годинама његовог постојања. Та административна област била је гарант аутономије за села са српском и православном популацијом, која су своју посебност осим на верским привилегијама темељила и на њиховој *милићарској* прошлости – заслугама конзервираним у традицији коју су баштинила од времена пресељења из развојачених крајишта на Тиси и Моришу, не тако давном периоду (1751–1753). Појава да се и након 1777. године још увек користио име Мала Кикинда уместо Башаид, такође представља одраз идентитетског поимања те традиције манифестоване у симболичкој транслокацији имена.⁶ Примера ради, у кварталним пописима десет насеља Кикиндског дистрикта из периода од краја 1776. до краја 1778. године, помиње се само име Мале Кикинде, не и Башаида.⁷ С друге стране, у попису Темишварске епархије из 1777. и 1797. године евидентирано је насеље Башаид, а не Мала Кикинда.⁸ О томе да је двојно име било у употреби и почетком XIX века, сазнајемо у *Друјој привилејији* Дистрикта из 1801. године сачуваној у потврдној верзији из 1817, где се међу насељима Дистрикта наводи и „Мала Кикинда иначе Башаид” (*Kiss-Kikinda alias Bassahid*).⁹

Интересантано је и питање односа власти према конкретном случају пресељења, па и питање *terminus post quem non* пресељења у Башаид. Све указује на то да су власти биле заинтересоване за узроке, услове реализације и финансијске аспекте пресељења, док је њихов интерес престајао одмах по решавању тих питања. Финансирање колонизације „из ерара” био је разлог због кога су оснивања немачких села (*Kolonisten-Dörfer*) била прилежно документована, за разлику од оснивања „националних села” (*National-Dörfer*), већинско присутних српских и румунских заједница које су самофинансирале своје насељавање. Количина сачуване документације о случају пресељења Мале Кикинде у Башаид, стога, представља својеврсни куриозитет. Захваљујући томе били смо у могућности да представимо детаље процеса настанка, како се показало, не само једног *националној* села у Темишварском Банату – српског Башаида, већ и бугарског Ловрина.

⁵ В. Стајић, *н. г.*, *passim*.

⁶ Јелена Илић Мандић, „Граничарско друштво и његове протонационалне идентитетске парадигме”, у: *Државно-правни оквири и осећање припадности: српски колективни идентитети у новом веку*, Б. Бешлин и др. (прир.), Филозофски факултет, Београд 2024, 113–120.

⁷ Пописи становника у Фонду 3 Историјског архива Кикинда (ИАК).

⁸ Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима (АСАНУК), Митрополитско-патријаршијски архив (МПА), Фонд А, 1777 – 231; 1797 – 33.

⁹ В. Стајић, *н. г.*, 155. У записнику са скупштине Дистрикта од 28. фебруара 1801, у оквиру мера предузетих ради куповине Друге привилегије, помињу се представници из насеља Башаид, на челу са судијом Илијом Сараволцем (Исто, 127). Садржај привилегије из 1817, у: С. Сивчев, В. Дудић, Д. Белеслић (прир.), *Повеље Великокикиндској привилејованој диспјиктиа*, Историјски архив Кикинда, Кикинда 2024, 119, 140.

МАЛА КИКИНДА У ГРАНИЧАРСКОЈ ЕПОХИ

Насеље Мала Кикинда основано је 1751–1753. године на пустари Ловрин. Настало је досељавањем граничара из развојачених шанаца Потиске и Поморишке границе, баш као и низ других насеља у западном Банату на потезу од Крстура на северу до Идвора на југу. Тако образована група од 15 насеља стекла је 1753. године статус *земаљске милиције* (*Landmiliz*) и названа *Горњим компанијама* (*Oberen Compagnien*). Већ 1764. године претворена су у регулисано крајиште у саставу Илирске граничарске регименте (*Illyrische Grenzregiment*), додуше само привремено. Приликом регулације *Банатске војне границе* деценију касније одлучено је да граничарска насеља северно од Тамиша, којима је припадала и Мала Кикинда, буду развојачена. Заузврат им је омогућено да образују аутономну област у статусу *привилегованој коморској* Кикиндског дистрикта, како би избегли директно потчињавање жупанијама и племству.¹⁰ У време када је Мала Кикинда имала статус *шанца* у њој је било стотинак кућа, и сходно томе, најмање толико регрута с граничарским статусом. Године 1765. имала је 102, а уочи демилитаризације 1773. године 107 кућа.¹¹

Током разматрања молбе Мале Кикинде о пресељењу у Башаид више пута је истицан неповољан положај тог насеља. Намера власти била је да дисперзивним положајем насеља земаљске милиције на путевима који су из правца Мориша или Тисе водили према Темишвару, Бечкерек или Панчеву, обезбеди логистичку подршку приликом кретања регуларних трупа. Насеља земаљске милиције су обезбеђивала коначиште и потрештине за војнике и амортизовала економски притисак на цивилна села у околини. Положај Мале Кикинде, међутим, био је додатно проблематичан због тога што је био изолован у односу на друга насеља земаљске милиције, а нарочито због тога што је упркос томе чинила јединствену *компанију* са штабским седиштем, Великом Кикиндом. Разуђени положај насеља с граничарским статусом у западном Банату временом се показао као непрактичан и постао је један од важних аргумената у корист њихове демилитаризације 1773/74. године. Суштински разлог за развојачење била је превелика удаљеност Горњих компанија од државне границе на Дунаву.¹²

¹⁰ Јелена Илић Мандић, *Банатска војна крајина (1764–1800)*, Историјски институт, Београд 2020, 44–46. Граничарски шанци-села обједињени под именом Горњих компанија у периоду од 1753. до 1774. године, били су: 1. компанија Ботош, Марино село и Сиге; 2. компанија Врањево, Карлово и Кумане; 3. компанија Меленци и Тараш; 4. компанија Мокрин, Јозефово и Крстур; 5. компанија Идвор и Леополдово; и 6. компанија Велика Кикинда и Мала Кикинда. Десет насеља је развојачено и ушло је у састав Кикиндског дистрикта 1774, док су само она у саставу 1. и 5. компаније остала у Банатској војној граници.

¹¹ Исто, 108.

¹² Јохан Јакоб Ерлер, *Банат* [1774], Историјски архив у Панчеву, Панчево 2001, 78–84. Ерлеров опис Баната потиче из 1774. и бележи насеља земаљске милиције у оквиру банатских *дистрикта* као већих, и *окрућа* као мањих административних целина. Будући да су окрузи и дистрикти били географски дефинисани, индикативно је то што се само „Klein Kikinda v[el] Lovrin” налазило у Моришком округу Чанадског дистрикта, док су сва друга граничарска места Горњих компанија била груписана у оквиру Тамишког округа Чанадског дистрикта (Велика Кикинда, Мокрин, Јозефово, Керестур), Тамишког округа Бечкеречког дистрикта

Након пријема општине Мала Кикинда у Кикиндски дистрикт средином 1774. године, поручник Фон Кришар (*Lieutenant v[on] Krischar*) спровео је ревизију расположивог земљишта у атару тог места. Резултати његовог премера и описи забележени су у изводу протокола Великокикиндске *локалне дирекције* од 23. јула 1774, и сведоче о стању у коме је то насеље напустило граничарски статус. У целини, сви корисни и обрадиви делови атара заузимали су 7.130 јутара.¹³ Карактеристично за Малу Кикинду, а различито у односу на друге атаре у Дистрикту, било је то што у њој није било мочвара, док су некорисне површине биле нетипично мале и сведене на свега пар стотина јутара. Иако се из наведеног може закључити да величина и квалитет расположивог земљишта нису били основни разлог због кога је општина иницирала пресељење, уочени су неки други детаљи о земљишном фонду који су могли утицати на такву одлуку. У поменутом протоколу изричито је наведено то да је прорачун укупне површине корисног земљишта атара Мале Кикинде од 7.130 јутара дефинисан тек након што су неки његови делови издвојени и уступљени суседним општинама, у које су досељени колонисти. Другим речима, атар је умањен „након што је Готлобу уступљено 208 јутара и 192 квадратна клафтера, а Сеппетеру 827 јутара и 340 квадратна клафтера”.¹⁴ На основу те, наизглед, узгредне констатације закључујемо да је узрок незадовољства српске заједнице у Малој Кикинди стајао у непосредној вези са крњењем атара у корист новооснованих насеља за колонисте у непосредном суседству, до кога је дошло пар година раније.¹⁵

Подаци о величини и квалитету делова атара Мале Кикинде постали су основ у разматрању њихове молбе, јер се претпостављало да заменски фонд у Башаиду мора бити приближно исте површине и квалитета. Пресељење је требало аргументовати уз помоћ финансијских података о „добити” или „штети” по ерар, али се показало да економска логика није била кључни фактор на основу кога је одлука могла бити донета. Уместо њега, тежишну улогу је преузео аргумент о неповољном положају насеља у контексту административне и просторне организације Кикиндског дистрикта.

(Сиге, Марино Село, Леополдова, Идвор, Тараш) и Бечкеречког округа Бечкеречког дистрикта (Карлова, Фрањова, Меленце, Куман, Ботош).

¹³ Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA), Neu Hofkammer (NHK), Banater Akten (Banat A), Karton 187, folio 1015. Том приликом је процењено да у Малој Кикинди има места за 215 кућа (окућница), које су заједно са местом за школу (величине двоструке окућнице) и гробљем, заузимале површину од 219 јутара. Обрадиви делови атара су подразумевали по неколико потеса резервисаних за пашњаке, оранице и ливаде (*An Huthung; Ackerflur; Wießen Flur*). Пашњаци су заузимали 346 јутара, а ливаде 1.120 јутара, у којима су осим приватних биле и парцеле резервисане за месаре, школу и гостионицу. Оранице су обухватале укупно 4.247 јутара и биле груписане у три потеса приближно сличне површине: први потес 1.425 јутара, други потес 1.427 јутара и трећи потес 1.395 јутара. Воћњаци и виногради су заузимали 202 јутра, „ту и тамо разасуте” слатине 22 јутра, а површине под улицама и међама најмање 75 јутара. Укупно корисног и обрадивог земљишта у атару било је 7.130 јутара.

¹⁴ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 1015.

¹⁵ У суседству Мале Кикинде основани су 1772/3. године насеља Трибсвептер (Triebswetter, Tomnatic) са француским колонистима из Алзас-Лорена, Готлоб (Gottlob) с немачким колонистима, док је у српско-румунском (Великом) Сеппетеру почело насељавање немачке четврти, касније издвојене у Мали Сеппетер.

ПУСТАРА БАШАИД

Сточарство у Банату почивало је на традиционалном начину коришћења пашњачких ресурса, који су познавале заједнице широм угарских равница. У првим деценијама по успостављању управе 1718. године, аустријски службеници су могли само да констатују затечено стање и наставе да толеришу постојеће облике привређивања у земљорадњи и сточарству. Овце и крупна говеда чувани су на предијама или пустарама (лат. *Praedium*; мађ. *Pusztá*), запустелим атарима који су имали искључиво сточарску намену.¹⁶ Ерар је значајан део прихода остваривао од годишњег закупа пустара уступљених појединцима, општинама или *прегијанијима*, члановима интересног *Прегијског удружења* (*Praedien-Sozietät*). Практично, све до државне интервенције у простору током шесте и седме деценије XVIII века није било нити намере, нити механизма којима би се утицало на економске токове и производне навике становништва у домену пољопривреде. Та тема већ је осветљена у низу радова који су се бавили хабзбуршком управом у Темишварском Банату, у којима је показано да су уочљиве економске и демографске промене наступиле као последица колонизационе политике, нарочито интензивне после 1763. године. Оснивање нових насеља или проширење постојећих вршено је на рачун пустара које су претваране у сеоске атаре, што је имало далекосежне последице у виду привредне преоријентације на земљорадњу.¹⁷

Већина пустара налазила се у западним дистриктима Баната – Бечкеречком, Чанадском и Панчевачком. По први пут су катастарски премерене и картографисане 1769/70. године у склопу прве фазе опсежног Јозефинског премера (*Josephinische Landesaufnahme*). Тада прикупљени подаци обезбедили су коморској управи тачан увид у границе атара, квалитет њихових површина и степен искористивости, те у складу с тим и прецизније одређену цену по којој су могле бити уступљене под закуп. Коморска управа се углавном солидарисала с предијантским круговима и њиховим интересом да број и обим пустара остане непромењен. Од почетка седме деценије XVIII века, међутим, приступ том питању је промењан. Став да пустаре треба очувати заступао је гроф Перлас све до свог опозива са места председника Земаљске администрације у Банату 1768. Његов наследник гроф Клари, међутим, био је оличење политике интензивне колонизације која је у Банату вођена до 1774. године. С Кларивевим повлачењем још једном је дошло до заокрета, па је један од задатака нове управе супротно његовој поново постала заштита постојећег, већ смањеног предијског фонда. Од 1775. до 1777. године функцију управника у провинцији обављао је Јозеф барон фон Бригидо, а уочи самог укидања Земаљске администрације у Темившару 1778/79. године, његов брат Помпео фон Бригидо.¹⁸

¹⁶ *Praedium* (*Praedia*), пустоселина. У Банату су предије биле ненасељени атари који су издавани под закуп сточарима и представљали важан приход ерара. Закупнички модел је у већој мери уређен после 1750. године када је основана *Прегијска комјанија* као привилеговани корисник тог ерарског добра.

¹⁷ S. Jordan, *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik*, 37, 116–118; Ј. Илић Мандић, *Банатска војна крајина*, 207–210.

¹⁸ О сукобу две струје, про-предијантске и про-колонизацијске више у: Ernst Schimscha, *Technik und Methoden der Theresianischen Besiedlung des Banats*, Baden bei Wien 1939, 46–67.

У мору банатских предија наша пажња је усмерена на пустару Башаид, и донекле њеног мањег суседа Иље. Те две пустаре су до пролећа 1774. године користила оближња насеља, тачније граничарска општина и штабско седиште Велика Кикинда. Оне су територијално припадале Бечкеречком дистрикту, а према резултатима премера из 1769. године њихова величина, и сходно томе закуп, били су различити.¹⁹ Пустаре Башаид и Иље делиле су судбину са групом пустара које су око Ђурђевдана 1774. године промениле свој статус и власнике. У ту групу су поред њих спадале још четири пустаре – Торда, Деветак, Ново Село и Томашфалу у Бечкеречком дистрикту, као и нешто северније позиционирана пустара Крстур (*Keresztur*) у Чанадском дистрикту. Корисничко право над пустарама је „на дан рацког Светог Ђорђа 1774” формално промењено тако што је из руку граничарских општина „поново прешло” у руке Дворске коморе. Та транзиција је у протоколу лицијације од 21. априла 1774. описана као поступак којим је шест пустара „Илирска граничарска милиција вратила коморском ерару”.²⁰ Њихово „враћање” је значило да корисник права поново постаје Дворска комора, која је то била и пре него што су те предије уступљене на коришћење насељима са статусом земаљске милиције 1753. године. Иако су и граничарске општине плаћале годишњи закуп за њихово коришћење, разлика је била у томе што је Комора пустаре уступила појединцима, односно компанијама које су дефинисане као професионална удружења предијаната. Управо је *Пређијанјска комјанија* из Темишвара на челу са Живаном Ђуричком племенитим од Модоша прва понудила суму од 3.051 форинте годишњег закупа за коришћење шест бивших граничарских предија. Њихова понуда била је једнака износу који су донедавно плаћали милитари.²¹

Комора је, међутим, сматрала да ће добити више на лицијацији, полазећи од тога да је приход од закупа тих пустара пре њихове милитаризације износио, наводно, чак 5.705 форинти. Поред тога она је онедавно баратала прецизним подацима о границама и корисним површинама шест пустара, и знала да је од укупно 19.914 јутара на њима било корисно 10.603 јутра доброг и некорисно 9.311 јутара мочварног терена.²² Иако је компанија предијаната

Смене на положају председника Земаљске администрације укратко је описао путописац Гризелини у једном свом писму из 1780. године (F. Grizelini, *Pokušaj proučavanja političke i istorije prirode Temišvarskog Banata*, Istorijski arhiv u Pančevu, Pančevo 2008, 158, 161–162). Документа банатске администрације која смо користили у раду показују да их је гроф Клари потписивао и током 1775. године, а гроф Јозеф Бригида и током 1777. године.

¹⁹ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 663–664. Башаид је 1770. обухватао укупно 6.727 јутара земље, од чега 3.951 јутро „добре” и 2.776 јутара „некорисне” земље, а његов годишњи закуп износио је 1.700 форинти. Тај закуп био је значајно виши, показало се, него онај који је та пустара остварила на каснијим лицијацијама, 1774. и 1775. године. Мања и суседна пустара Иље обухватала је 1770. године свега 1.024 јутра земље, па иако је у целисти била „добра”, њен годишњи закуп је износио свега 200 форинти. За разлику од Башаида, чији је закуп у међувремену смањен, Иље је повећало закуп 1775. године на 295 форинти. У једном каснијем документу је ипак прецизирано да Иље садржи 600 јутара добре и 424 јутра некорисне нитратне земље – “ungenüßbar Salitrichthen Grundes” (Исто, folio 1006’).

²⁰ Исто, folio 657.

²¹ Исто, folio 658; folio 670–670’, 673–678. Чланови Пређијантске компаније поднели су молбу да им коришћење наведених предија буде препуштено на дужи временски период, до чак 15 година. Ранији периоди закупа били су орочени на три до десет година.

²² Исто, folio 670.

на челу са Живаном Ђуричком од Модоша у последњем тренутку повисила своју понуду на 3.500 форинти годишњег закупа, уз услов да им пустаре буду препуштене на 15 година, Комора је одлучила да њихову понуду не прихвати и да организује слободно надметање понуђача. На првој лицитацији коју је организовала 21. априла 1774, међутим, добијена је сума годишњег закупа за шест предија мања од предијантске понуде, у висини од укупно 3.304 форинте.²³ За пустару Башаид добијено је 1.101 форинта годишње, а победничку понуду дала је група закупаца под именом – *Георџ илем. Тиганити и Компанија* (“Georg Edler v[on] Tiganiti et Compagnie”).²⁴ На челу те интересне групе стајао је грчки трговац, купац поштанске станице и становник Велике Кикинде, Георг Тиганити, који је за своје заслуге код Двора тих дана стекао и племство.²⁵ Чланови његове „компаније” нису наведени поименце, али нешто касније ће о њиховом пореклу и именима бити више речи. За пустару Иље највећу понуду од 260 форинти годишњег закупа дао је предијант Никола Живковић.

Децембра 1774. одлучено је да резултати те лицитације буду поништени и да се приступи новој лицитацији, с надом да ће нове понуде премашити претходно добијене суме.²⁶ И заиста, на лицитацији одржаној 26. јануара 1775. постигнут је помак у закупу већине пустара, иако не свих. Већи закуп добијен је за све пустаре осим за Томашфалу и Ново Село, о чијој се „неплодности” довољно знало и чији закуп је умањен за око 300 форинти. То смањење, међутим, поништило је пораст остварен у случају преостале четири предије. Тако се догодило да је укупни пораст лицитиране суме за шест предија (без Керестура) износио свега 6 форинти! Овога пута, Комора је прихватила резултате лицитације и закуп орочила на шест наредних година. Пустара Башаид је уместо за раније добијених 1.101 форинту тада закупљена за 1.300 форинти годишње.²⁷

Ускоро је та дешавања, међутим, у засенак бацила једна друга околност. Чланство у компанији понуђача убрзо је измењено, чинећи да Башаид постане предмет разматрања у документацији највиших установа. Разлог је било то што је некадашњи купац Георг Тиганити ухапшен под оптужбом за финансијске малверзације, због чега му је право учешћа у закупничком послу ускраћено.²⁸ Иако његов судски процес није поништио резултат лицитације, учинио је да случај закупа предије Башаид на тренутак постане

²³ Исто, folio 663–665.

²⁴ Исто, folio 657. Друге предије закупљене су за годишње суме: Торда и Деветак 1.330 форинти, Иље 260 форинти, Ново Село и Томашфала 613 форинти.

²⁵ О Тиганитијевој улози у афирмацији послова Рацко-грчке трговачке компаније чији је „судија” био од 1751, као и о његовој улози у стицању привилегије Кикиндског дистрикта 1774, те о секвестрању имовине током периода 1776–1779, више у: В. Стајић, н. д., 29–32. Други биографски подаци о овом Грку, „венедијанског порекла”, рођеном у Македонији, школованом у Банату и Кечкмету, у: В. Landais, н. д., 264–267.

²⁶ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 667.

²⁷ Исто, folio 778–781.

²⁸ Тиганити је ухапшен у време када је Дистрикт настојао да оспори одлуку да функцију царског комесара обавља жупанијски службеник, тражећи да то буде неко из његових сопствених редова. Пуштен је након побуне, да би потом био ухапшен у Банату где је покренута истрага о његовим пословима. Марија Терезија је вратила Тиганитију у милост и обновила му титуле 1778, али изгледа не и богатство (В. Landais, н. д., 463–471).

отворено питање. На то је додатно утицала околност да је она истовремено стављена у контекст промене статуса услед колонизације, будући да је на њу своје претензије истакла општина Мала Кикинда. Цео случај није окончан преко ноћи, а његово решавање је, штавише, било пропраћено и једном озбиљном грешком.

ВЛАСНИЧКА КОНТРОВЕРЗА

Током 1775. године отворено је питање ко су корисници закупа за пуста-ру Башаид. На лицитацији 21. априла 1774. то су били „Тиганити и компанија”, док је на лицитацији одржаној 26. јануара 1775. чији су резултати представљени у протоколу од 22. фебруара те године, закупач дефинисан као „Тиганити у компанији са општином Мала Кикинда”.²⁹ Проблем је настао када је мало потом Тиганити ухапшен и његово учешће у уговору поништено, док су услови закупа одобрени преосталим члановима „компаније”. Нови закупач је у документацији из периода мај–новембар 1775. године именован као „општина Мала Кикинда” (*Gemeinde Klein- Kikinda*). Почетком 1776. године, међутим, и саме власти су биле затечене открићем да је у документацији направљена грешка када су чланови компаније за закуп означени као „становници Мале Кикинде”, уместо као „становници Велике Кикинде”. Такав обрт, ипак, није нужно био неочекиван с обзиром на чињеницу да су за разлику од удаљених Малокикинђана, физички најближи корисници пустаре Башаид били Великокикинђани. Па, како се онда догодило то да име једне општине у документацији буде замењено другим?

Дворска канцеларија је маја 1775. одобрила да по питању шест предија буду склопљени закупнички уговори (*Pachtungs Contract*) у складу с резултатима друге лицитације одржане почетком те године. Нови уговор за предију Башаид склопљен је у Темишвару 30. августа, између Земаљске администрације с једне, и општине Мала Кикинда с друге стране. Нацрт тог уговора добила је Чешко-аустријска дворска канцеларија на одобрење у септембру 1775. Разлог због чега је уговор закључен са том општином посебно разматран, био је тај што је из претходних договора требало искључити једног од закупача, Георга Тиганитија, „услед околности његовог хапшења”.³⁰ Општина је уговором стекла право закупа предије Башаид на шест година по цени од 1.300 форинти годишње, и то у периоду од Ђурђевдана 1775. до Ђурђевдана 1781, „по старом календару”. Будући да се тек касније испоставило да је уговорна страна била општина Велика Кикинда, а не Мала Кикинда, биће да су одредбе уговора и прописани услови коришћења били састављени према неком универзалном обрасцу и без присуства и утицаја представника било које локалне заједнице. Комуникација међу установама се наслањала на предложени нацрт уговора, па је и приликом његовог одобравања у Бечу, током периода септембар–новембар 1775, иста грешка доследно понављана.

Уговор између Земаљске администрације и општине Мала Кикинда од 30. августа 1775. садржао је десет тачака којима су права и обавезе Општине

²⁹ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 850.

³⁰ Исто, folio 846.

прецизно дефинисане.³¹ Општина је имала право да користи сва корисна и некорисна јутра на пустари Башаид укупне површине 6.727 јутара, и то „према сопственим потребама, најбољем знању и вољи”. Јасно је дефинисано да „услови договорени са Господином Тиганитијем ни на који начин нису оспорени, већ ће се поштовати”, иако је он био искључен из корисничких права. Годишњи закуп је требало да буде упућен у касу Бечкеречког дистрикта у висини од 1.300 гулдена годишње, и то у кварталним исплатама од по 325 форинти унапред. За шест година требало је уплатити укупно 7.800 гулдена.³² Као и у случају других предија, било је забрањено да се на њој саде усеви, „јер је предија уступљена искључиво за узгој говеда и забрањено је њене делове одвајати за потребе других поданика и сетву, нарочито јер [у насељима] већ располажу с довољно земље за земљорадњу”. У случају да пустара и заједница претрпе штету која би настала услед поплаве, града, олује или сличних појава, ерар није био дужан да пружи одштету или смањи закуп, „јер се предија уступа у стању у коме јесте, како сада тако и у будуће, без изузетка”. Границе предије биле су неповредиве како од стране Општине тако и трећих лица, и требало их је према потреби обележити дрвећем. Штавише, обавеза Општине била је да у току периода закупа засади и однегује 100 стабала, чији су сеча и уништавање били забрањени.³³

Главна књиговодствена канцеларија Дворске коморе у Бечу потврдила је 24. новембра 1775. године да је Земаљска администрација у Темишвару саставила задовољавајући нацрт уговора, и да би он могао бити потврђен, али уз један предуслов. Сматрала је да најпре од Тиганитија, „са којим је уговор већ склопљен, али због његовог хапшења поништен”, треба затражити писмену изјаву о томе да он „одступа од било каквог учешћа у уговору и потоњем уживању поменуте предије”. И надлежна Чешко-аустријска Дворска канцеларија у Бечу сагласила се 25. новембра с предлогом да Земаљска администрација у Темишвару пре одобрења уговора, којим се право закупа преноси искључиво на Општину, о томе обавести Тиганитија. Штавише, требало је затражити писмену изјаву о томе „да ли је сагласан с условима измењеног уговора о закупу”, прописујући тај корак „ради наше сигурности”.³⁴ Према декрету те установе од 26. новембра и наређења од 6. децембра 1775, од Тиганитија је заиста затражена сагласност за препуштање Башаида

³¹ Исто, folio 846–848.

³² Гулден је био обрачунска новчана јединица. У XVIII веку називан је и угарском форинтом, вредности фиксиране у сребру и садржао 60 крајцара или 100 денара (*Grada za finansijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, Prvi svezak, prir. Zlatko Herkov, Zagreb 1956, 479).

³³ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 846–848. У одредбе уговора о закупу пустаре спадало је и следеће. Имала је право да слободно ужива у риболову у стајаћим водама и мочварама, али јој је то право ускраћивано у текућим водама и каналима који протичу кроз предију и припада само ерару. Поред годишњег закупа у касу упућује и *гесејшину* од свих прихода и делатности које остварује. *Земаљска уйрава* је задржавала право да у случају потребе од предије изузме део земљишта, а Општина је у том случају била у обавези да га уступи, с правом да јој закуп буде пропорционално умањен. Општина се обавезала да залогом обезбеди целокупну покретну и непокретну имовину, тако да један члан општине одговара за другог, и да у ту сврху састави изјаву којом ерару признаје првенство наплате у односу на друге повериоце.

³⁴ Исто, folio 842, 843, 844.

Малокикиндској општини, пре него што уговор о закупу формално ступи на снагу.³⁵

Тиганити је дао потребну сагласност и она је констатована у протоколу седнице Земаљске администрације од 11. децембра 1775. Штавише, у том спису се по први пут указује на забуну која је настала око питања ко је била општина – корисник закупа, будући да је Тиганити први указао на то да закуп припада Великој Кикинди, а не Малој Кикинди.³⁶ Само два дана касније, 13. децембра, Земаљска администрација је обавестила Чешко-аустријску дворску канцеларију о томе да се Тиганити одрекао корисничких права у погледу уступања пустаре Башаид Малокикиндској општини, истовремено указујући на заблуду која се „може приписати писарској грешци”. Извесна сумња у његову добронамерност, ипак, саопштена је у наводу да је приликом лицитације одржане 26. јануара 1775, управо он био тај који је „изричито прогласио малокикиндску општину за свог са-лицитатора”.³⁷ Из Беча је повратно, 20. јануара 1776. наређено Земаљској администрацији у Темишвару да спроведе истрагу о томе „која је од те две општине током протекле године била власник и корисник поменутих предија?”. Прибојавали су се да би спор могао да отпочне „ако Велика Кикинда буде уписана у уговор, а томе се супротстави искључена општина [Мала Кикинда]”.³⁸

Пролећа 1776. истрага је била окончана тако што је питање „заблуде” око две општине разрешено – „под расветљеним околностима, да је Тиганити вероватно грешком навео да је закупца Мала Кикинда”. Чешко-аустријска дворска канцеларија је случај закључила у корист Велике Кикинде, на основу извештаја који јој је 13. марта 1776. доставила Земаљска администрација у Темишвару.³⁹ Потоња је извршила проверу статуса предије и власника код управе Бечкеречког дистрикта, односно код магистрата Кикиндског дистрикта, и утврдила три чињенице. Прво, лица која су потписала закуп у оригиналном лицитацијском протоколу од 26. јануара 1775, била су Геза Трифун и Васа Перин, Неца Поповић, Ђука Трифунчев и Васа Терзин – „заста настављени у Великој Кикинди”. Друго, у *милитарско време* предија Башаид није закупљивана, већ је била препуштена општини Велика Кикинда као земљишни еквивалент и допуна недостајућем атарском фонду, па је право закупа приватним лицима обновљено тек по укидању граничарског статуса том насељу. И треће, поменути лица су у друштву са својим компанијонима из Велике Кикинде користила предију између Ђурђевдана 1774. и Ђурђевдана 1775, за закуп од 1.101 форинте (у складу с одлуком лицитације од 21. априла 1774), и њихова говеда су се заиста налазила на пашњацима Башаида.⁴⁰

³⁵ Исто, folio 861.

³⁶ Исто, folio 863–864. У протоколу се наводи: „Тиганити је објаснио да је он у потпуности задовољан условима, али је морао да напомене да закупци нису из Мале, него Велике Кикинде. Он сматра да се не ради ни о чему другом до о обичној писарској грешци којом је у протоколу о лицитацији предија с почетка те године, 26. јануара 1775, уместо Велика уписано Мала Кикинда. Та заблуда могла је да настане и због тога што је он тада знао да општина Мала Кикинда жели да се пресели на пустару Башаид”.

³⁷ Исто, folio 861–862.

³⁸ Исто, folio 879.

³⁹ Исто, folio 879–880.

⁴⁰ Исто. У основи тог извештаја је онај који је 8. марта 1776. доставио комесар при магистрату Кикиндског дистрикта, Јакоб Мартин Веит (Martin Veith), којим се потврђују горе

На поновљеној лицитацији истим лицима је за предију Башаид одобрен закуп у висини од 1.300 форинти годишње, у периоду од 1775. до 1781. године. Ту суму нису исплатили због тога што им уговор још увек није био потврђен. Земаљска администрација је молила Дворску канцеларију да уговор коначно одобри у складу са предоченим чињеницама из лицитацијског протокола и Тиганитијевог објашњења.⁴¹

ПРЕСЕЉЕЊЕ МАЛЕ КИКИНДЕ И „ЗАОКРУЖЕЊЕ КИКИНСКОГ ДИСТРИКТА”

До краја те године отворено је друго и компликованије питање у вези са пустаром Башаид. Претензије на њу је истакла општина Мала Кикинда која је изразила своју жељу да се на њу пресели. До данас нисмо наишли на документ у коме се експлицитно каже зашто су Малокикинђани желели да се преселе баш на пустару Башаид. Образложење за њихов избор чини се ипак почива на двома чињеницама. Прво, постојало је слагање на свим нивоима да је Мала Кикинда својим положајем била удаљена од других насеља Кикинског дистрикта коме је административно припадала. Пресељењем у непосредну близину седишта дистрикта у Великој Кикинди тај проблем био би отклоњен. Друго, за пресељенике је требало обезбедити довољно обрадивог земљишта, које се могло наћи само на већој пустари попут Башаида. Чак ни земљишни фонд те пустаре није био довољан и морао је да буде додатно проширен с нешто више од 1.000 јутара на суседној пустари Иље. Та два фактора су могла усмерити захтев Малокикинђана према Башаиду као локацији њиховог будућег насеља.

На питање о томе када је општина Мала Кикинда први пут формално изразила своју жељу за пресељењем на Башаид, нажалост, такође можемо да понудимо само приближан одговор. О тој њиховој жељи сазнајемо по први пут из поменуте Тиганитијеве сагласности с краја 1775. године, у којој је саопштио да је он у време лицитације с почетка те године знао за такву намеру Малокикинђана и да је то био разлог зашто је грешком њихово име навео као са-лицитаторе, уместо својих компањона из Велике Кикинде.⁴² Слично и хронолошки неодређено, у првом детаљном извештају који је разматрао захтев општине Мала Кикинда, а који су царско-краљевски комесар и магистрат Кикинског дистрикта потписали 20. априла 1776, стоји да је „Мала Кикинда већ више пута износила молбу за пресељење на пустару Башаид”.⁴³ Коначно, сигурну потврду томе да је континуитет тог захтева био дуг барем неколико година, а да почеци тог поступка датирају још од времена када је Мала Кикинда имала граничарски статус, налазимо само на једном

описани подаци, а пре свега „да су Неца Поповић, Ђука Трифунчев и Васа Терзин насељени у Великој Кикинди, да користе предију Башаид и за то плаћају закуп” (Исто, folio 881–884). Само је за Нецу Поповића наведено неколико пропратних речи, па сазнајемо да је био син месног протопопа и сенатор дистриктског магистрата.

⁴¹ Исто.

⁴² Исто, folio 864.

⁴³ Исто, folio 1005’.

месту. У извештају Земаљске администрације од 28. децембра 1776, којим је коначно подржано оснивање насеља на Башаиду саопштено је, између осталог и то, да је таква одлука донета у корист захтева који је Мала Кикинда „више пута подносила још као милитарско место [...], а по последњи пут 20. јануара 1776”.⁴⁴

Извори недвосмислено указују на то да је постојао консензус око става да је положај Мале Кикинде био неповољан у односу на остатак територије Кикиндског дистрикта. Та „неповољност” је постојала и у граничарско доба, само мерено њеном удаљеношћу од осталих места земаљске милиције, о чему је већ било речи. О томе сведочи и први извештај који је подробније разматрао захтев те општине за пресељењем на Башаид, у коме је саопштено мишљење царско-краљевског комесара и магистрата Кикиндског дистрикта о том питању, од 20. априла 1776. Иако је констатовано да су „сва места Кикиндског дистрикта расута између других дистриката и села”, положај Мале Кикинде је тумачен као посебно неповољан, јер је била „окожана колонистима села Бугараш у Темишварском дистрикту, Трибсветер и Готлоб у Чанадском дистрикту, као и *националним* селима Саравола и Рацки Сенпетер такође у Чанадском дистрикту и, стога, одвојена од свих других села Кикиндског дистрикта”.⁴⁵ Аргумент комесара и магистрата у прилог подршке захтеву Мале Кикинде за пресељењем експлицитно је саопштен речима: „Заокружење целог Кикиндског дистрикта разлог је за то што Магистрат прижељкује пресељење општине Мала Кикинда на Башаид и, такође, једини прави разлог зашто би пресељење које је тражено још прошле године требало да буде одобрено”. Пустаре Башаид и Иље су одговарале тој потреби, јер се прва граничила са атаром Велике Кикинде, а друга са селом Меленци, па када би „поред Башаида и ова мала предија [Иље] била уступљена, повезали би се са селом Меленци”.⁴⁶ Очито је територијално заокружење области Дистрикта прижељкивано од првих година његовог постојања, иако та намера никада није остварена у потпуности.

Званични извештај Земаљске администрације са подршком захтеву за пресељење Мале Кикинде и претварање Башаида и Иља у села, потписан је 28. децембра 1776. На његовом почетку се нашла и констатација о неповољном положају Мале Кикинде, „јер је удаљена од осталих села Дистрикта, а то што је била окружена колонистичким селима Бугараш, Трибсветер и Готлоб, као и *националним* селима Саравола и Рацки Сенпетер, проузроковало је сталне сукобе између Мале Кикинде и суседа с којима се граничила, нарочито са колонистима, и представљало велики проблем”. У мањкавости положаја додатно је убројано и то што у њеном атару није било мочвара и трске за покривање кровова и огрев. Ипак, најважнији део проблема био је тај што Мала Кикинда не само да је била удаљена од главног дистриктског места Велика Кикинда, већ се није граничила ни са једним од места у Дистрикту – констатовано је у извештају. Из наведених разлога је Земаљска

⁴⁴ Исто, folio 1001’.

⁴⁵ Гризелини у једном од својих писама из 1780. године бележи, између осталог, и то да је 1772. завршена изградња села „Готлоб и Трибсветер са по 200 кућа” (F. Grizelini, н. д., 159).

⁴⁶ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 1004–1006.

администрација одлучила да подржи пресељење Мале Кикинде „на добро и мочварно тло предије Башаид”, ближе Кикиндском дистрикту, не заборављајући да истакне да је то учињено на основу њених сопствених, више пута поновљених захтева.⁴⁷ Процењено је да општи интерес налаже да се пресељењем на Башаид општина приближи центру Дистрикта, а уступањем Иља њен атар повеже с атаром Меленаца, „и тако буде успостављена непосредна комуникација с главним местом, Великом Кикиндом”.⁴⁸ Та препорука је из Темишвара упућена у Беч, где је коначну одлуку о пресељењу требало да донесе царица посредством највиших установа.

Жеља Мале Кикинде за пресељењем, међутим, није била довољна само по себи. Морала је бити образложена с аспекта економске оправданости, „како не би биле мењане или прекидане обавезе предвиђене *привилегијом* [Кикиндског дистрикта], осим у погледу незнатног смањења атара”. Захтев је морао и у другим аспектима да буде представљен као користан за управу, па је у њему сугерисано да је настао „из жеље да се постигне само оно што је најбоље за Државу”. Како је питање статуса пустаре Башаид било у надлежности Земалске администрације и ерара, а захтев општине Мала Кикинда морао бити у складу с интересима Кикиндског дистрикта коме је административно припадала, јасно је да су те две установе биле адреса од којих је Беч очекивао одговоре на питање – да ли је предлог о пресељењу на Башаид оправдан, и што је још важније, какви су били стварни услови за његово остварење?

ПРЕСЕЉЕЊЕ МАЛЕ КИКИНДЕ „НА КОРИСТ ОПШТИНЕ И ЕРАРА”

Поред групе аргумената сконцентрисаних око питања неповољног положаја Мале Кикинде, друга група разматраних аргумената приликом доношења одлуке у корист пресељења те општине на Башаид, односила се на питање земљишног фонда. То питање је прилежно разматрано у извештају кључних установа Кикиндског дистрикта, царско-краљевског комесара и магистрата, од 20. априла 1776. Економска рачуница се заснивала на правилу по коме је свако домаћинство требало да добије еквивалент обрадивом поседу који напушта, у складу са величином породице и имовинским статусом мереним величином сточног фонда. Индивидуалне парцеле додељиване су као обрадиви посед величине целе, половине, четвртине и осмине *сесије* (*Ansässigkeiten; Bauern; Sessio*).⁴⁹ Општина у Малој Кикинди располагала је са укупно 7.130 јутара корисног и обрадивог земљишта, па је лако утврђено да предија Башаид са њеним 3.951 „добрим” јутром не задовољава фонд

⁴⁷ Исто, folio 1001–1001’.

⁴⁸ Исто, folio 1014–1014’.

⁴⁹ У прилогу истог документа је прецизирано да цела сесија (*Ganze Bauern*) обухвата 34 јутра, половина 19 јутара, четвртина 11, а осмина 7 јутара (Исто, folio 1009). Сесија или селиште је била сељачки посед који је обухватао окућницу и обрадиво (оранице, ливаде, каткад пашњаке), а према саставу и величини је варирао у зависности од локалних обичаја и урбара (*Grada za finansijsko-pravni rječnik*, II, 395).

земљишта потребног за обраду. И поред таквих околности Малокикинђани су „добровољно прихватили редукцију земљишта, признајући да су тражили нешто више земље него што су у стању да обрађују”, али како је предија Башаид очигледно била недовољна, молили су да им буде уступљена и предија Иље.⁵⁰

Извештај је представљао својеврсни елаборат о земљишном фонду и јасно указује на то да се питање оснивања атара и пресељења једне заједнице примарно тицало обрачуна „корисне” и „добре” земље, у смислу обезбеђења егзистенцијалне достатности и пореске оправданости. Јасно је предочено да би општина Мала Кикинда прихватањем заменског атара пустара Башаид и Иље фонд корисног земљишта повећала са 7.130 јутара на 7.751 јутро, али истовремено обрадиво земљиште себи умањила са 7.130 јутара на 4.162 јутра. То значи да би општина остала ускраћена за 2.988 јутара доброг земљишта, или око 40% укупног обрадивог фонда.⁵¹ Власт је тај податак брину само у оној мери у којој је требало утврдити да ли ће мањак утицати на поданичка давања, и следствено, ерарске приходе. Стога је у трећем сегменту извештаја од 20. априла 1776. као најважнији закључак установљено да „мање добијеног земљишта неће пореметити давања предвиђена *привилегијом*”. Пре свега, због тога што је привилегијом Кикиндског дистрикта утврђено да су његова села дужна да плаћају главарину (*Kopfsteuer*) према броју породица, док је сесијска земља опорезована паушално, на нивоу општине и према утврђеној класи квалитета. Малокикинђани су се обавезали да ће све трошкове индивидуалне расподеле на предији Башаид сносити сами, тако да добра земља буде опорезована са 24 крајцаре по јутру, земљиште друге класе по 20 крајцаре, а мочваре „као и код других поданика” у Банату. Коначно, ерар је могао да узме у обзир и две повољне чињенице од којих је прва била та да ће будући земљишни порез бити виши од износа закупа предије, а друга то да је општина исплатила своја дуговања за 1774, 1775. и 1776. годину. Царско-краљевски комесар је сматрао да је општини Мала Кикинда требало што пре услишити молбу и дојавити одлуку, јер у случају „милостивог одобрења” она би „већ ове године била у прилици да у право време на предији Башаид крене са зимском сетвом”.⁵²

На извештај кључних институција Кикиндског дистрикта одговорено је у допису Главне књиговодствене канцеларије Дворске коморе у Бечу отпри-

⁵⁰ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 1006. У Малој Кикинди су располагали са укупно 7.130 јутара корисног и обрадивог земљишта расподељеног на 152 целих, 41 половину, 5 четвртина и 5 осмина сесија, поред којих и две сесије за свештенике, као и школу и гостионицу. На основу геометарског премера утврђено је да предија Башаид не задовољава у потпуности фонд потребног земљишта за обраду, јер је на њено 3.951 „добро” јутро „општина Мала Кикинда морала да се задовољи са 20 целих, 90 половина, 88 четвртина и 3 осмине сесија”.

⁵¹ У прилогу извештаја детаљно је приказана структура земљишног фонда Мале Кикинде, Башаида и Иље, са пратећим прорачунима (Исто, folio 1009, 1011). Треба имати у виду да је осим „корисног и доброг” земљишта, постојало и оно које је дефинисано као „неупотребљиво нитратно земљиште” (*An unbrauchbaren Saliter Grunden*) и оно које је сврстано у „мочварно и под трском” (*An grossen Morast, und hohen Geröhr*). Док је у Башаиду било неупотребљиво свега 389 јутара нитратног земљишта, у корисно земљиште је урачунат мочварни и трсковити терен на 2.776 јутара. Потоњи је коришћен за риболов, сечу трске као основног грађевинског материјала, повремено исушивање ради косидбе и слично.

⁵² Исто, folio 1007–1008.

лике месец дана касније, 23. маја 1776, и то захтевом да се од Земаљске администрације добију додатна обавештења. Постављена питања односила су се искључиво на процену финансијског губитка који би настао услед претварања предија Башайд и Иље у сесијско земљиште, односно атара Мале Кикинде у пустару. Комора вероватно није сматрала да треба да пристане на превелико смањење својих прихода, па је тражила прецизне одговоре о томе: (1) колико је износио годишњи закуп за предију Башайд; а (2) колики за предију Иље; (3) колико је Мала Кикинда у свом атару (*Klein Kikindaes Hottar*) плаћала на име главарине и земљарине (*Kopf- und Grund Steuer*); (4) колики ће бити ти приходи ако се они преселе само на предију Башайд; а (5) колики у случају да им се уступи и предија Иље; (6) колико би атар Мале Кикинде вредео ако се претвори у пашњак и дао под закуп од 12 крајцаре по јутру; и коначно, (7) колико би атар Мале Кикинде доносио на име главарине и земљарине ако се претвори у ново насеље са земљиштем прве класе.⁵³

На задатих седам питања Комисија за уређење провинције Банат одговорила је из Темишвара 12. јуна 1776, представљајући тражене податке.⁵⁴ Након прегледа података Главна књиговодствена канцеларија тражила је да се тај извештај допуни табеларним обрачуном потенцијалних „вишкова” и „мањкова”, у зависности од могућег сценарија. Банатско рачуноводство је испунило тај задатак 27. јуна 1776, резимирајући могуће „штете” по ерар, а које су се кретале између 800 и 900 форинти.⁵⁵ Последњи обрачун потврдио

⁵³ Исто, folio 1011’.

⁵⁴ Исто, folio 1019–1023. Појединости тог извештаја су следеће. Пустара Башайд са својих 6.727 јутара препуштена је општини Велика Кикинда под закуп орочен на шест година, од Ђурђевдана 1775. до Ђурђевдана 1781, за годишње 1.300 форинти. Предија Иље садржи 1.024 јутара и на исти период закупа уступљена је Николи Живковићу из Темишвара, за годишње 295 форинти. Приход од места Мала Кикинда у протеклој години износио је укупно 3.557 форинти, при чему је од главарине и прилога за касарне добијено 1.353 форинте, од сесијског земљишта 2.012 форинти, од земљишта под „инудустријалијама” (гј. плантажама) 67 форинти и од „иберланда” 124 форинте. Предија Башайд садржи укупно 3.562 јутра доброг земљишта, а ако се од тога одузму површине потребне за улице, салаше, међе и слично, за „индивидуалну расподелу” преостаје свега 3.400 јутара, које се најбоље могу поделити на 20 целих, 90 половина, 88 четвртина и 6 осмина сесија. Из тога се може израчунати да би приход од главарине и прилога за касарне износио 1.353 форинте, од сесијског земљишта 1.133 форинте, од 389 јутара нитратног земљишта (4 крајцара по јутру) 25 форинти, од 2.776 јутара под мочварама (3 крајцара по јутру) 83 форинте, те укупно 2.595 форинти. Ако се предија Башайд придружи и Иље, добро и корисно земљиште обухватало би 4.000 јутара, које се састоји од 60 целих, 50 половина, 88 четвртина и 6 осмина сесија. Од тог земљишта приход би износио на име главарине и прилога за касарне 1.353 форинте, од сесијског земљишта 1.333 форинте, од 813 јутара нитратног земљишта (по 4 крајцара) 54 форинте, и од 2.776 јутара мочвара (по три крајцара) 83 форинте, те укупно 2.823 форинте. С друге стране, цео атар „привилегованог места Мала Кикинда” садржао је само 22 јутра нитратног земљишта („расутих сланишта”), и укупно 7.130 јутара доброг. Ако би се тај атар претворио у предију од њега би, према обрачуна прихода од по 12 крајцара по јутру, био остварен приход не већи од 1.426 форинти. Али ако би се на том терену подигло ново село у коме се може разделити 162 целе, 66 половине, 11 четвртина и 7 осмина сесија, и то као земљиште прве класе квалитета при наплати дажбина, могло би се на име главарине и прилога за касарну добити 2.060 форинти, земљарине 2.315 форинти, од 22 јутра нитратног земљишта 1 форинта, те у свему укупно 4.376 форинти прихода.

⁵⁵ Исто, folio 1019–1023. Годишњи приход ерара од предије Башайд (1.300 форинти) и општине Мала Кикинда (3.557 форинти) износио је 4.857 форинти, а ако се томе придружи

је исплативост предлога о претварању сва три атара у села. Ако би напуштени малокикиндски атар био претворен у ново насеље и, истовремено, Башаид и Иље постали село досељених Малокикинђана, укупни годишњи приход достигао би чак 7.222 форинте и био за 2.070 форинти већи од дотадашњег. Од предија претворених у сесијско земљиште очекиван је годишњи приход од 2.823 форинте. Несумњиво с том рачуницом на уму, сугерисано је да стварни пораст прихода може бити остварен само ако у Малој Кикинди „нови насељеници не буду поданици односно контрибуенти из Баната, већ из страних и других земаља”.⁵⁶

Званична одлука Земаљске администрације у корист пресељења Мале Кикинде и претварања Башаида и Иља у села донета је 28. децембра 1776. У њој је поновљено све што је већ утврђено у претходним извештајима, па и уверење да финансије неће бити угрожене, јер ће опорезивање бити вршено на основу броја породица, а не према додељеним сесијама, а да ће осим главарине и других дажбина општина плаћати за добру земљу Башаида 20 крајцара по јутру и „убичајено” за мочваре.⁵⁷ У склопу одлуке нашли су се приложени и извештаји о премеру делова атара Мале Кикинде, Башаида и Иља, те обрачуни о приходима ерара са сваке од описаних деоница, као и коначна процена укупне „добити”, односно „мањка”.⁵⁸ Поред проблематизованог питања положаја Мале Кикинде, финансијски извештај је послужио као други темељни аргумент за коначну одлуку у корист њеног пресељења. Наиме, у закључку одлуке изричито се наводи да чак и ако „окончање спорова између општине и њених суседа не послужи као кључан аргумент у корист те одлуке, онда будућа очекивана добит од насељавања новог села на напуштеном малокикиндском атару – хоће”.⁵⁹ Имајући то на уму, одлучено је да се Малокикинђанима не дозволи да своје куће и друге непокретности понесу са собом, већ да „њихове садашње куће, стаје, ограде и цркву непокварене оставе, како би се то село могло населити другим становницима у циљу смањења губитка по ерар”. У том случају би нови досељеници могли да буду насељени у село у коме „без дугог чекања и без расхода ерара имају на располагању куће у којима се може живети, као и већ расподељену и обрађивану земљу”, где осим издатака за сточни фонд и алате, могу да неоптерећени дуговима и пословима покрену своја имања.⁶⁰

Коначна одлука Земаљске администрације да подржи пресељење Мале Кикинде и поновно насељавање њеног напуштеног атара, саопштена је речима: „Препоручујемо да поменутој општини као место новог становања буду уступљене предије Башаид и Иље, као и то да им се дозволи тражена

и приход од предије Иље (295 форинти), укупно је износио 5.152 форинте. Ако би се њихове позиције замениле, тако да општина Мала Кикинда постане пустара која се издаје под закуп (од 12 крајцара по јутру), а Башаид насеље са сесијским земљиштем, приход ерара износио би 4.021 форинту. Дефинисано је да би у том случају мањак за ерар износио 835 форинти. У случају да се сесијском фонду придружи поред Башаида и Иље, приход би износио 4.249 форинти, а укупни мањак у односу на тренутно стање прихода 902 форинте.

⁵⁶ Исто, folio 1024–1025.

⁵⁷ Исто, folio 1014.

⁵⁸ Исто, folio 1017–1018.

⁵⁹ Исто, folio 1017–1017’.

⁶⁰ Исто, folio 1034–1035.

бесплатна дрвна грађа, и то под условима: 1. Општина треба да неометано напусти куће, цркву, ограде и стаје на старом месту; 2. Због пресељења не треба да траже никакве 'слободне године' или друге повластице, већ да плаћају порез према *привилегији* у виду главарине, давања од сесијске земље (за јутро по 20 крајцара) и од мочвара и сланишта према постојећим прописима; 3. Измире сва дуговања у свом старом месту становања без најмањег изузетка."⁶¹ Након свих изнетих чињеница и предлога препуштено је Њеном величанству да одлучи да ли ће атар Мале Кикинде постати предија, или бити уступљен за насељавање нове заједнице. Управи у Темишвару није остало ништа друго него да понови свој закључак о томе да ће ерар у другом случају имати више користи. У том тренутку се о пореклу нових досељеника није расправљало и неодређено су дефинисани према два главна извора колонизације, као „било трансмигранти из Турске било немачке породице из Царства”.⁶²

ДОСЕЉАВАЊЕ БУГАРА У МАЛУ КИКИНДУ „ИНАЧЕ ЛОВРИН”

Иако је одлука о пресељењу општине Мала Кикинда на пустаре Башаид и Иље донета 28. децембра 1776, у даљи ток реализације уплела се вест о још једној колонизацији. Већ првих дана јануара 1777. године појавио се предлог да заједница Бугара од 208 католичких породица, до тада привремено смештена у Влашкој и са жељом да пређе на територију Монархије, буде насељена негде у Темишварском Банату. Као добра прилика за то разматрано је место Мала Кикинда, на некадашњој пустари Ловрин. По имену те пустаре, бугарско насеље ће ускоро понети назив Ловрин, а име Мала Кикинда биће привремено пренето у Башаид. Управо, власти су одлучиле да споје две користи и уступе бугарским католичким породицама напуштене куће Малокикинђана. За бугарске породице без крова над главом то је било идеално решење, као и за аустријске власти које у том случају не би имале никакав трошак око њиховог смештаја. Истовремено, пресељење српске заједнице из Мале Кикинде требало је да се одвија о њеном сопственом трошку. За нове куће у Башаиду требало је одредити само количину дрвеног грађевинског материјала која је свакој породици била потребна и издати им дозволу за њихову набавку, након чега су насељеници били препуштени сами себи. Ерар би тако стекао два нова насеља уз минималне трошкове.

У току једног дана, 18. јануара 1777, настала су два извештаја са истим предлогом и оба су упућена Дворској канцеларији у Беч. На основу извештаја Комисије за земаљско уређење видимо да је предлог о досељавању 208 католичких бугарских породица „које су желеле да пређу овамо из Турске” (заправо Влашке), одмах повезан са случајем исељавања српских породица из Мале Кикинде. Предлог о насељавању бугарских породица наишао је на добар пријем будући да је Дворска комора невољно претварала предије у села, а како се „у овом случају радило о 208 римокатоличких породица које

⁶¹ Исто, folio 1035^v.

⁶² Исто, folio 1035^v–1036.

долазе из Турске са сопственом имовином, нудила се повољна прилика да буду лепо смештене у поменуто празно село”.⁶³ Иста тема са нешто више детаља образложена је и у извештају председника Земаљске администрације, барона Јозефа фон Бригида, од истог 18. јануара. Он је такође оценио да је такав развој догађаја „пожељна и корисна прилика за Државу и Земљу [Банат], коју не треба даље разматрати, већ је оберучке прихватити.”⁶⁴

Оба поменута извештаја банатских власти настала су на темељу вести која је само две седмице раније стигла у Темишвар. Наиме, Никола Касил, парох у Старом Бешенову, дојавио је 5. јануара 1777. вест о жељи 208 бугарских породица да пређу под окриље Аустријског царског дома „из љубави према хришћанској католичкој вери”, ради које су „напустили своје куће и имања у Бугарској и нашли уточиште у Влашкој”.⁶⁵ Он је о њиховој жељи обавештен у писму које је примио од мирског свештеника и апостолског мисионара у Бугарској, господина Михаела Мирковића. Бугарска католичка заједница је молила посредством тог лица да им се додели неко згодно место у Банату где би се населили. У Касиловом писму Земаљској администрацији предлаже се да „поменута Мала Кикинда иначе Ловрин буде уступљена за насељавање 208 бугарских породица са уобичајеним правом на неколико [од пореза] слободних година”. Молбу су 5. јануара осим старобешеновског пароха потписала и двојица тамошњих кметова – Петар Бадур и Слав Валков.⁶⁶

Идеја о томе да би бугарска заједница могла да буде настањена у Малој Кикинди, према томе, потекла је од старобешеновског пароха. Он је, разумљиво, располагао информацијом о дешавањима у Малој Кикинди, удаљеној свега пар десетина километара од Старог Бешенова. Управа у Темишвару је спремно прихватила Касилов предлог и само две седмице касније проследила га у Беч на одобрење. Таква одлука је, међутим, само на први поглед била исхитрена. Баш као што ни умешаност старобешеновског пароха у досељавање бугарских породица није била случајна, тако ни одлука да се бугарским колонистима изађе у сусрет није била лишена претходног искуства Земаљске администрације. Наиме, барон Бригида је у свом извештају Бечу од 18. јануара указао „на добар пример који су пре неколико година дале породице истог порекла које су се населиле у Терезиополис и Бешеново обећавајући да ће бити добри поданици”, тим пре што „те породице нису дошле празних руку, већ са неком имовином”.⁶⁷ Аргументација није била лишена верских мотива, јер је требало „омогућити за 208 римокатоличких породица које су биле под турским јармом слободно јавно исповедање

⁶³ Исто, folio 983.

⁶⁴ Исто, folio 989^v, 992.

⁶⁵ Старо Бешеново (Dudeștii Vechi) са бугарском популацијом припадало је Тамишком дистрикту и потоњој жупанији, а данас истоименом округу у Румунији. Налази се на 35 км удаљености од Ловрина (својевремено Мала Кикинда).

⁶⁶ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 987–988.

⁶⁷ Бугарски *йавлићани* насељавали су Старо Бешеново и Терезиополис (Вингу) после 1740, а почетком 1770-их у те две бугарске парохије било је више хиљада верника католичке вероисповести. Покушај да се привилегије Терезиополиса (додељене 1744) прошире на целу бугарску дијаспору инициран је 1775. и неславно се окончао 1777. Насељавање Ловрина новим придошлицама дало је подстицај незадовољнима да напусте Терезиополис и придруже им се (B. Landais, н. д., 240–246, 248–251).

једине спасоносне свете вере, у складу с најпобожнијим осећањима хришћанске царице”.⁶⁸

Барон Бригидо је истом приликом проблематизовао и питање где ће бугарске породице бити насељене – да ли ће бити упућене на неку предију или ће им у складу са усвојеном одлуком о пресељењу општине Мала Кикинда на пустаре Башаид и Иље од 28. децембра 1776, бити дозвољено да насеље малокикинске напуштене куће? Бригидо се о првој могућности одмах изјаснио као о мање повољној, јер „треба имати у виду да су све, а нарочито оне најбоље предије већ издате под закуп на више година”. То би проузроковало двоструку финансијску штету, не само у виду губитка новца од закупа предија који неће бити наплаћен, већ и у виду дугорочног губитка насталог нарушавањем уређеног тржишта крупном стоком. Даље, ерар би морао да сноси трошкове издржавања људи који би били смештени на пустари све док не буду били у стању да остваре прве приносе на том земљишту. Стога је закључио да би „ове и многе друге потешкоће [...] могле бити избегнуте коришћењем места Мала Кикинда”.⁶⁹ У корист бугарских досељеника изрекао је и друге аргументе, попут тезе да је „бугарски народ познат као економски-разуман и вредан колико и немачки, при чему боље подноси овдашњу климу”. Није пропустио да укаже и на то да је њихово насељавање далеко јефтиније за ерар од трошкова који би били плаћени за насељавање истог броја немачких породица из Царства.⁷⁰

Извештај барона Бригида од 18. јануара 1777. важан је и због још једног аспекта који је у њему наглашен, а кога у другим извештајима нема. Разматрајући даље предности у колонизацији напуштеног села Мала Кикинда, указао је на важност верске припадности приликом избора колониста. Полазећи од констатације да су постојале „сталне свађе између становника Мале Кикинде и суседних немачких села, са којима се та општина граничила”, аргументацију је појачао закључком да „пошто су бугарске породице католичке, то значи да због верске сличности не би требало да буде већих сукоба са немачким суседима”.⁷¹ Иако нигде није прецизирано о каквим се сукобима радило, указивање на верску различитост заједнице Мале Кикинде у односу на окружење намеће утисак да су у питању били сукоби проузроковани верским и културно-вредносним обрасцима, о којима можемо само нагађати. У терезијанској епохи интереси римокатоличке вере схватани су као подједнако важни с онима економске и административно-политичке природе, чинећи тројство на коме је био заснован поредак Монархије. Из тог разлога барон Бригидо није заборавио да се Њеном царско-краљевском апостолском величанству на концу свог излагања обрати двојаком молбом да „с обзиром на корист Земље, високог Ерара и Свете вере милостиво дозволи да Мала Кикинда буде пресељена у Башаид и Иље, у складу с извештајем од 28. децембра [1776] и у њему предоченим условима, као и да Бугарима одобри да буду насељени у Малу Кикинду”.⁷²

⁶⁸ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 989’.

⁶⁹ Исто, folio 990–991.

⁷⁰ Исто, folio 991’.

⁷¹ Исто, folio 991, 991’.

⁷² Исто, folio 992.

ОСНИВАЊЕ НАСЕЉА БАШАИД И ЛОВРИН

Расправа о пресељењу Мале Кикинде окончана је 26. фебруара 1777, када је Дворска канцеларија дала сагласност на извештаје и препоруке Земаљске администрације, односно Комисије за земаљско уређење у Темишвару. Том њеном одлуком потврђен је, с једне стране, предлог банатске управе о пресељењу Мале Кикинде на Башаид и Иље од 28. децембра 1776, и с друге стране, предлог о насељавању 208 бугарских породица у упразњено село Ловрин, од 18. јануара 1777. Једина сугестија Дворске канцеларије била је та да очекује да Земаљска администрација не дозволи да се фонд банатских предија превише смањи због предстојећег оснивања села на пустарама и тиме проузрокује несташница меса.⁷³ Она се сагласила са ставом Земаљске администрације да треба одобрити пресељење као и тражену дрвну грађу у вредности од 506 форинти и 17 крајцара, неопходну за изградњу нових кућа на Башаиду, под три услова која су већ раније дефинисана. Прво, да Малокикинђани оставе своје куће, цркве и стаје „непоковарене” на старом месту. Друго, да због пресељења не захтевају никакве друге олакшице. И треће, да пре свог одласка измире сва заостала дуговања.⁷⁴

Иако се у том решењу не помиње датум реализације пресељења српских породица из Мале Кикинде и досељавања бугарских породица у њен атар, чини се да је оправдано претпоставити да је поред других аргумената које је барон Бригидо навео у извештају од 18. јануара 1777, био прихваћен и онај којим се оквирно одређује време за извршење обе колонизације. Он је сматрао „да би најповољније било Бугарима одложити улазак у земљу до месеца маја, како би се до тог времена дотадашњи становници Мале Кикинде могли сместити у насеља привилегованог Кикиндског дистрикта која се граниче са предијама Башаид и Иље, и то у куће које су остале празне након повлачења *милићара*, све док не буде изграђено њихово ново насеље [у Башаиду]”. Проценио је да би тако бугарски становници већ током лета могли да започну с обрадом земље на својим новим имањима у бившем малокикинском атару, који ће бити назван Ловрин. У резимеу извештаја још једном се осврнуо на ту тему, прецизирајући да би период повољан за пресељење становника Мале Кикинде био „крај априла и почетак маја [1777], када би њихове настамбе могле бити уступљене бугарским породицама за у будуће”.⁷⁵

Барон Бригидо се у извештају од 18. јануара 1777. позабавио и другим питањима од важности за статус бугарске општине Ловрин. Будући да је економски статус колониста решаван према некој врсти већ усвојеног обрасца и у складу с производним обичајима у Банату, његови предлози су највероватније били прихваћени од стране Дворске канцеларије. Тим пре што су морали бити виђени као коначни став Земаљске администрације, надлежне политичке и економске управе у Банату. Претпостављамо да је његов предлог да напуштене куће у Малој Кикинди буду уступљене бугарским породицама бесплатно, такође прихваћен. Парохова кућа до изградње новог жупног

⁷³ Исто, folio 982.

⁷⁴ Исто, folio 983.

⁷⁵ Исто, folio 992–993.

дома требало је да буде коришћена за црквене потребе, док би ерар требало да тамошњу цркву адаптира за католичку службу. Нови досељеници су били ослобођени од дажбина и десетине до краја новембра 1777, а одлагања у исплатама дозвољена су била током наредних шест година. Ослобођени су од работе и подвоза све до краја октобра 1780. Као олакшица, дозвољено им је да новчани еквивалент за контрибуцију и друга давања током првих пет година, од 1. новембра 1777. до 31. октобра 1782, обрачунавају према трећој класи квалитета земљишта. Потом, у наредних шест година или до краја октобра 1788, према обрачуну друге класе, и коначно тек после 1. новембра 1788, „да плаћају за квалитет прве класе на који је тамошње земљиште процењено”. Читав дискурс није био лишен намере о дисциплиновању поданика, па извештај барон Бригида завршава подсећањем на то да ће ерар захваљујући повећању становника остварити не само сигуран пут ка повећању прихода, већ крајњи успех постићи и у погледу стицања „добрих и поузданих пореских обвезника”, што је најважније.⁷⁶

Још током разматрања предлога о досељавању бугарских породица у напуштени атар Мале Кикинде, донета је одлука да име села буде промењено тако што ће му бити враћено име пустаре на коме је подигнуто – Ловрин. Име Мале Кикинде је посматрано као властито име резервисано за српску заједницу, а које је било у употреби онолико дуго колико је она насељавала Ловрин, од 1752/53. до 1777. године. Одатле појава да је име Мале Кикинде после 1777. пренето на насеље створено у Башаиду, где је тек постепено ишчезло из употребе. Доказ о томе сачуван је такође у извештају барона Бригида од 18. јануара 1777, у коме се експлицитно наводи: „Да би се избегли могући неспоразуми са привилегованим Кикиндским дистриктом, име места Мала Кикинда се преноси на ново насеље [Башаид], а старо место насељено Бугарима добија ново име Ловрин, под којим је и раније била позната предрија која је припадала том селу, и тим именом ће се од сада звати.”⁷⁷

Подаци о оснивању та два насеља који се појављују у литератури, можемо закључити, потврђени су у представљеном садржају докумената. Саму Боровски, на пример, бележи да је Башаид настао досељавањем становника из Мале Кикинде 1777. године, где их је већ наредне године било у 111 кућа. За Ловрин наводи да је настао 1777. године када су у њега досељени Бугари и основана римокатоличка жупа, као и то да насеље није задржало бугарско обележје, под притиском све бројнијих немачких колониста „о којима се државна благајна увек посебно бринула”.⁷⁸ Извесно је Башаид основан као ново насеље и према моделу „урбанистичке матрице ушореног села”, о чему сведочи његов изглед правоугаоне основе и решеткастог распореда улица, на који је рељеф утицао само онолико колико је ширину насеља одредила ширина лесног рта на којем је настало. Положај тог села на средокраћу између два већа и значајнија насеља, Велике Кикинде и Великог Бечкерека,

⁷⁶ ÖStA, FHKA, Banater A 187, folio 993–994.

⁷⁷ Исто, folio 993. Из тога произлази да није тачан податак који наводи најцитиранији историограф банатских жупанија, Саму Боровски, да је Ловрин назван „по богатом Бугарину Ловринцу” (*Magyarország Vármegyéi és városai, Encziklopédiája: Torontál Vármegye, sz. dr Samu Borovszky, Budapest 1911, 72*).

⁷⁸ Исто, 22, 72.

утицао је на његов развој и пораст броја становника – од 1.106 становника 1787. до 4.510 колико је забележено 1948. године.⁷⁹

ПРИЛОГ

Списак становника Мале Кикинде који преносимо из извора није настао с циљем пописивања популације ради увида у њено бројно и имовинско стање. Настао је из конкретне и тренутне потребе ерара, у овом случају, да дефинише количину дрвеног грађевинског материјала који је потраживан приликом пресељења на Башаид. Списак је 6. децембра 1776. саставио магистрат Кикиндског дистрикта како би одговорио на захтев Коморе и то тако што је за сваког појединца (претпостављамо старешину пресељеничке породице) убележена врста и количина потребног дрвета према намени: зидарске греде, летве, греде, дрво за димњаке и штокове врата, мале греде и спојнице. Вредност те грађе обрачуната је на укупно 506 форинти и 17 крајцара.⁸⁰

Иако је настао у специфичну сврху, списак прецизно осликава број породица које су се одлучиле на пресељење, јер су сви пописани планирали подизање куће – њих 98.

Specification: Was und wieviel nachbenannte Klein Kikindaer Insaßen bey ihrer Umsiedlung an Bauholz materialien benöthiget sind, als

1	Philipp Pavkov	34	Panta Maletin	67	Mitya Vlancsin
2	Syma Knezevics	35	Gavriilo Maletin	68	Jova Milin
3	Arsa Jankov	36	Anta Tersics	69	Paja Paitahsev
4	Stojko Roczin	37	Pavo Paniczky	70	Nedelko Bodrohsjov
5	Pavo Knezevics	38	Pavo Thehsics	71	Stojan Armazky
6	Stojan Dmitrov	39	Joann Kuzmanov	72	Illia Armazky
7	Mihail Xigics	40	Mihsa Tarsugov	73	Jocza Vlancsin
8	Pavo Xupunsky	41	Milivoj Bakics	74	Joann Gruith
9	Vahsa Miolics	42	Pera Jankov	75	Pavo Gruity
10	Pavo Tyurcsia	43	Paja Birimacz	76	Gyura Gruity
11	Mia Tersics	44	Marczika Csoban	77	Nedelko Gruity
12	Xivan Thodics	45	Syma Jerkov	78	Mikalacskey Xivan
13	Xivan Xeravicsity	46	Pera Xupunsky	79	Xivko Gruity
14	Maxa Xeravicsity	47	Krsta Jerkov	80	Dima Bohsnjakov
15	Laza Talianov	48	Mihail Stojkov	81	Xivko Mikalacskey
16	Dmitar Kiursky	49	Mihail Thodity	82	Joann Paniczky
17	Sava Jurihsity	50	Andria Schogorov	83	Sava Bakity
18	Janko Knezev	51	Sava Felbabov	84	Damjan Tyirity
19	Pavo Subotin	52	Georgia Felbabov	85	Joann Gavrity
20	Pavo Miladinov	53	Joann Zubanov	86	Stoity Saravolacz
21	Pera Litricza	54	Joann Stephanov	87	Stojan Saravolacz
22	Mitya Lepahsinov	55	Ilia Atlics	88	Joann Saravolacz
23	Nika Komlensky	56	Gyurgy Schinkity	89	Jocza Xigity

⁷⁹ Слободан Ђурчић, *Насеља Баната – географске карактеристике*, Матица српска, Нови Сад 2004, 201–202.

⁸⁰ ÖStA, FHKa, Banater A 187, folio 1028–1031.

24	Marko Knezev	57	Stephan Felbabov	90	Janko Miladin
25	Paja Kelyin	58	Josa Csoban	91	Sava Kiursky
26	Ilihsa Popov	59	Thodor Vlaikov	92	Jova Kiursky
27	Jova Stephanov	60	Matya Muntyan	93	Suba Jerkov
28	Tacza Litricsin	61	Lazar Armazky	94	Mihsa Maletin
29	Stephan Armaczky	62	Mijal Pahskulov	95	Mja Litricsin
30	Pera Popov	63	Petar Lazikin	96	Jyka Jankov
31	Stephan Paitahsev	64	Pera Knezev	97	Mja Schupunsky
32	Arsa Goikov	65	Miat Vlancsin	98	Stojan Jankov
33	Paja Joannov	66	Anta Mikalacsky		

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Received: 2025/5/25

Accepted: 2025/6/5

JELENA ILIĆ MANDIĆ, Ph.D., Senior Research Fellow
 The Institute of History Belgrade
 Knez Mihailova 36/II, Belgrade, Serbia
 E-mail: jelena.ilic@iib.ac.rs

THE ESTABLISHMENT OF THE VILLAGE ON THE PAEDIUM OF BAŠAID IN 1777

SUMMARY: This paper is structured into thematic chapters, organized around the several topics found in the source material, mostly relating to economy. The chapter “Mala Kikinda in the Military Frontier Era” explores the development of the settlement up to its demilitarization in 1774, as well as the context of its incorporation into the Kikinda District in the same year. The chapter “The Predium of Bašaid” examines the characteristics of this uninhabited area and the leasing policies applied to it – starting with those affecting frontier communities between 1753 and 1774 and moving on to policies regarding individuals and predial associations. The chapter “The Ownership Controversy” addresses a misunderstanding stemming from a clerical error in the draft lease contract for the Predium of Bašaid, in which the community of Mala Kikinda was mistakenly named as the lessee instead of Velika Kikinda. Chapters “The Relocation of Mala Kikinda and the ‘Consolidation of the Kikinda District’” highlight two aspects of this gradual process. The first establishes a timeframe of the municipality’s submittal of the relocation request, and the second examines the motivation that stood behind such a move. The chapter “The Relocation of Mala Kikinda ‘for the benefit of the community and the treasury’” provides detailed insight into the decision-making process and pivotal motivation in economic interests. It presents data on land resources, the potential gains and losses for the state treasury resulting from the relocation, and the preconditions necessary for its implementation. The chapter “The Settlement of Bulgarians in Mala Kikinda, ‘alias Lovrin’” follows a parallel colonization process that catalyzed and consolidated the wish of Mala Kikinda’s inhabitants to move. This process culminated in the settlement of a Bulgarian community on the vacated land of Mala Kikinda and the founding of the village of Lovrin. As a kind of Epilogue, the chapter “The Founding of the Settlements of Bašaid and Lovrin” outlines the outcomes of the relocation decision and presents the earliest data on the circumstances under which these new settlements were established. The Appendix includes a list of 98 heads of households who participated in the relocation from Mala Kikinda to Bašaid.

KEYWORDS: Bašaid (*Bashaid*), Mala Kikinda, Lovrin, Banat of Temeswar, 18th century